

Komplementsætninger i wangerooefrisisk

Sune Gregersen

ISFAS, CAU Kiel

Grammatiknetværket, 27. okt. 2022

Outline

- 1 Hvad er (wangerooe)frisisk?
- 2 Ledstilling i *dat*-sætninger
- 3 Konklusioner og perspektiver

Section 1

Hvad er (wangerooge)frisisk?

Frisisk

- Germansk sprogfamilie, historisk søstersprog til engelsk ('anglofrisisk')
- I middelalderen mere eller mindre sammenhængende sprogområde, i dag tre adskilte områder:
 - Vestfrisisk (Fryslân i Nederlandene)
 - Østfrisisk (Niedersachsen)
 - Nordfrisisk (Nordfriesland i Slesvig)
- Divergens bl.a. som følge af kontakt med forskellige nabosprog (nederlandsk, (neder)tysk, sønderjysk)
- Også betragtelig dialektal variation inden for de tre områder – flere dialekter dog uddøde i dag

De frisiske sprog (fra Nielsen & Larsen 2009)

Wangeroogefrisisk

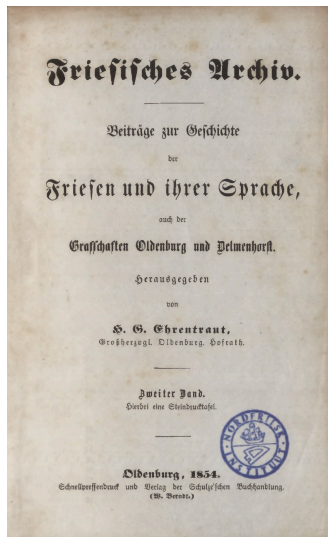
- Østfrisisk dialekt (el. sprog) på vadehavsøen Wangerooge; knap 400 indbyggere omk. 1840 (Versloot 1996a: lii)
- *Neujahrsflut* 1854/1855 og evakuering af befolkningen til fastlandet → 'broken transmission'
- Optælling i 1892 finder 32 talere, "fast nur Erwachsene" („Correspondenzen“ 1892)
- Sidste to talere siges at være døde 1950, men det er uklart i hvor høj grad de faktisk beherskede sproget (Versloot 1996a: liv)

Dokumentation af wangeroogefrisisk

- Veldokumenteret, først og fremmest takket være H. G. Ehrentraut (1798-1866)
 - Uddannet jurist, men exceptionelt dygtig fritidslingvist
 - Feltarbejde på Wangerooge 1837-1841
 - Udarbejdede transkriptionssystem og indsamlede tekster, paradigmer og materiale til en ordbog
 - Noget af materialet offentliggjort i *Friesisches Archiv* (1849-1854), resten udg. af Arjen Versloot i Ehrentraut (1996)
- Desuden enkelte kortere tekster (fx Littmann 1922, Siebs 1923), *Wenkersätze* (Bosse 2021: 510-513) og et par lakplader
- Korpus på i alt ca. 100.000 ord, "eine reichhaltige Grundlage für das Studium der Syntax" (Versloot 2001: 424)

H. G. Ehrentraut (1798-1866)

Friesisches Archiv, bind 2 (Ehrentraut 1854)

Tidligere undersøgelser

- Morfologiske oversigter og ordlister i Ehrentraut (1849)
- Forskning i det tidlige 20. årh. især om historisk fonologi
 - Samlet frisisk lydhistorie (med morfologi) hos Siebs (1901)
 - Löfstedt (1932) om udviklingen af *i* og *u* i wangeroogefrisisk
- Nyere studier om wangeroogefrisisk fonologi og morfologi:
 - Versloot (1996b) om geminerede konsonanter
 - Hoekstra (1998) om '*r*-Einschub'
 - Versloot (2002) om (tidligere) diminutivsuffixer
 - Stiles (2008) om udviklingen af *e* og *o*
 - Hoekstra (2008) om suppletion i verbet *sjoo* 'se'
 - Bosse (2012) om verber med suffikset *-ii*

A grammar of Wangerooge Frisian

- Min ide: samlet grammatisk beskrivelse der også kan komme ikke-frisister til gode
 - Ikke mindst fordi frisisk som sådan er noget overset – men også fordi materialet er for godt til ikke at blive udnyttet!
- Toårigt internationaliseringsstipendium fra Carlsbergfondet til projektet *A grammar of Wangerooge Frisian* (2022-2024)

CARLSBERGFONDET

Section 2

Ledstilling i *dat*-sætninger

Wangeroogefrisiske *complementizers*

- *dat* 'at' – 'neutrale' komplementsætninger
- *wut* 'om' – polære ('interrogative') komplementsætninger
- *huu* 'hvordan', *weer* 'hvor', *wut* 'hvad', etc.
- uden indleder – sjældent (?), kun efter ytrings- ('sige') og meningsprædikater ('mene', 'tro')

'Indlejret V2' i germansk

- Variation i ledsætninger i mange germanske sprog: V2 eller senere placering af finit verbum (V3, V-final, V-late)
- Både tværsproglige forskelle (fx Vikner 1995; Heycock 2017) og sprogintern variation (fx Pedersen 1996; Bentzen 2014)

Komplementsætning med V-late

- (1) *iik häb mii dait farflócket, [dat iik dait nich doo*
jeg har.1sc mig det lovet at jeg det ikke gøre.INF
weil]
ville.1sc
'Jeg har lovet mig selv at jeg ikke ville gøre det'

Komplementsætning med V2

- (2) *da qua dju o_el hex to de moget, [dat yu*
så siger.3SG DEF.F gammel heks til DEF stuepige at hun
sil de aúven heit máckii]
skal.3SG DEF ovn varm gøre.INF
'Så siger den gamle heks til stuepigen at hun skal fyre op i
ovnen'

Ledstillingsmønstre: V-late

Tabel 1: Feltskema for ledsætninger med V-late

K	S	Centralfelt	V _{infin}	V _{fin}	Slutfelt
dat	iik	dait nich	doo	weil	
at	jeg	det ikke	gøre	ville	
dat	wii		erleízd	wúurden	fon de Frantsóoz
at	vi		forløst	blev	fra fransken

Ledstillingsmønstre: V2

Tabel 2: Feltskema for ledsætninger med V2

K	F	V _{fin}	Centralfelt	V _{infin}	Slutfelt
dat	yu	sil	de áúven heit	máckii	
at	hun	skal	ovnen varm	gøre	
dat	hii	sil	siin maam deer s'laang	hool	in 't snácken
at	han	skal	sin mor der så længe	holde	i snak

Indlejret V2 – nogle forslag

- Vikner (1995: 70-72) om dansk og tysk: V2 betinget (*licensed*) af matrixprædikatet
- de Haan (2001) om vestfrisisk: *dat*-sætninger med V2 er ”paratactic” (= samordnede?)
- Julien (2007, 2009) om skandinavisk: V2 udtrykker assertion
- Jensen & Christensen (2013) og Christensen m.fl. (2020) om dansk: V2 markerer forgrundsinformation (”main point of utterance”)
- Caplan & Djärv (2019) om svensk: V2 markerer ny information

Metode

- Søgning efter *dat* i Ehrentraut-korpusset og identifikation af alle komplementsætningerne
- Derefter optælling af bl.a.:
 - Ledstilling: V2, V-late, uafgjort
 - *Dat*-sætningens funktion: objekt, subjekt, styrelse til præposition, komplement til substantiv, etc.
 - Komplementtagende prædikat (CTP) ved objektsætningerne
- Inddeling af CTP'erne med udgangspunkt i Noonans (2007) typologi

V2 vs. V-late: første iagttagelser

- Generel overvægt af V-late, men V2 hyppigt i:
 - Objektsætninger (ca. 30% har V2)
 - Komplementer til substantiver (10 af 18 eksempler har V2)
*da kricht yu órdër, dat yu **sil** bi de gro_ev kumme*
'da får hun ordre [på] at hun skal møde hos greven'
- Wangeroogefrisisk kan beskrives som et 'limited' (Vikner 1995) eller 'narrow embedded' V2-sprog (Walkden & Booth 2020)

V2 vs. V-late: optælling

Tabel 3: V2 og V-late i *dat*-sætninger

<i>Dat</i> -sætningens funktion	V2	V-late	n/a	Total
Objekt	87	194	18	299
Subjekt	2	24	1	27
Styrelse til præp.		15		15
Komplement til adj.		20		20
Komplement til subst.	10	8		18
Div.	1	2		3
I alt	100	263	19	383

CTP'er med *dat*-objektsætninger

Table 4: Typer af CTP'er efter Noonan 2007 (med ækvivalenter hos Hooper & Thompson 1973)

CTP-type	Eksempel	H&T 1973
Utterance	<i>quídder</i> 'say'	Type A
Propositional attitude	<i>leiv</i> 'believe'	Type B
Commentative	REFL <i>frau</i> 'rejoice'	Type D ('factives')
Knowledge	<i>wítte</i> 'know'	Type E ('semifactives')
Fear	<i>gr_eoot</i> 'dread'	
Perception	<i>sjoo</i> 'see'	Type E ('semifactives')
Desiderative	<i>wul</i> 'want'	
Manipulative	<i>uurréed</i> 'persuade'	
Achievement	<i>tóolauk</i> 'make sure'	

Ledstilling efter CTP-type

Tabel 5: Distribution of V2 and V-late in object *dat*-clauses

Type of CTP	Example	V2	V-late	n/a	Total
Utterance	<i>quídder</i> ‘say’	72	40	4	116
Prop. attitude	<i>leiv</i> ‘believe’	5	22	2	29
Commentative	REFL <i>frau</i> ‘rejoice’	1	9	–	10
Knowledge	<i>wítte</i> ‘know’	1	28	2	31
Fear	<i>gr_eoot</i> ‘dread’	–	3	–	3
Perception	<i>sjoo</i> ‘see’	3	39	4	46
Desiderative	<i>wul</i> ‘want’	–	25	6	31
Manipulative	<i>uurréed</i> ‘persuade’	5	7	–	12
Achievement	<i>tóolauk</i> ‘make sure’	–	21	–	21
Total		87	194	18	299

V2 i ytringsgengivelser

(3) Manipulativt komplement – også ytringsgengivelse

*daa bíddert yuu noch eerst, [dat yaa **silt** hírii hírii*
da beder.3SG hun endnu først at de skal.PL hende hendes
twein góolen ring reik]
to gylden ring[PL] give.INF
'Så beder hun dem først om at give hende hendes to
guldringe'

V2 i ytringsgengivelser

(4) Komplement til substantiv – også ytringsgengivelse

nu sant de Súltan ään stavë't naa dan oor naa
nu sender.3SG DEF sultan en.M stafet efter DEF.M anden efter
de kaizder too, [dat hi wul him sáafël jil reik
DEF kejser til at han vil.3SG ham så.mange penge give.INF
jéerëlks]
årligt

'Nu sender sultanen én stafet/besked efter den anden til
kejseren [om] at han vil give ham så mange penge om året'

Ledstilling i ytringsgengivelser

- 90 ud af i alt 100 V2-sætninger kan med rimelighed analyseres som ytringsgengivelser
- V2 fordi asserteret, forgrunds- eller ny information? Svært at sige med sikkerhed, men:
 - Kommissive prædikater ('sværge', 'love') tager komplementsætning med V-late
 - V-late-sætninger efter *quídder* 'sige' og *fartä'äl* 'fortælle' indeholder som regel kendt (og dermed baggrunds-?) information

V-late ved gengivelse af kommissiver

(5) Kommissivt ytringsprædikat

iik häb mii dait farflócket, [dat iik dait nich doo
jeg har.1sc mig det lovet at jeg det ikke gøre.INF
weil]
ville.1sc
'Jeg har lovet mig selv at jeg ikke ville gøre det'

V-late ved *quídder* 'sige'

(6) Ytringsprædikat med V-late

daa thánket hii erst an dan ring, dat dait wüüf dait
så tænker.3SG han først på DEF.M ring, at DEF.N kone det
quíthiin hää, [dat dan ring him noch feel goods
sagt har.3SG at DEF.M ring ham endnu meget godt
schaf kan]
skaffe.INF kan.3SG

'Så kommer han først i tanke om ringen, [om] at konen har
sagt at ringen kan skaffe ham alt muligt godt'

Og: hvad med eksempler som (7)?

(7) V2 ved propositionel attitude

den gúnget yaa up 't liif lídzen ... dat daa síiliichs

så går.PL de på DEF.N krop ligge.GER ... så.at DEF.PL sæler

*mein silt [dat dait **sint** uk síiliichs]*

mene.INF skal.PL at det er.PL også sæler

Hvordan man lokker sæler til sig: 'Så lægger de sig vandret
[og bevæger hovedet og benene op og ned] så sælerne skal tro
at det er også sæler'

Section 3

Konklusioner og perspektiver

Opsamling om ledstilling

- Wangerooefrisisk har 'limited' eller 'narrow embedded' V2 – ledsætninger tillader V2 under bestemte forudsætninger
- V2 i komplementsætninger med *dat* næsten altid i forbindelse med ytringsgengivelse
 - Dette gælder også efter 'ytringssubstantiver' som *breif* 'brev', *order* 'ordre', *stavét* 'stafet, besked' og *úrtel* 'dom'
 - V-late derimod (stort set) obligatorisk ved kommentativer, kommissiver, videns-, perceptions- og *achievement*-prædikater
- Valget af V2 betinget af forgrundet, ny eller asserteret information? Svært at teste på et dødt sprog (jf. Walkden & Booth 2020: 538)

Fremtidige planer

- Beskrivelse af *wut*-sætninger og andre ledsætningstyper (inkl. fordelingen af V2 og V-late)
- Beskrivelse af komplementsætninger uden indleder – samme system som i *dat*-sætningerne?
- Sammenligning med nedertysk og andre frisiske sprog
- Et par eksempler på andre interessante fænomener:
 - Adverbialsætninger med *dat*
 - Complementizer-afhængig betydning af *quídder* 'sige'
 - 'Frie' *wut*-sætninger

Dat som polyfunktionel konjunktion

- Komplementsætninger ('at')
- Følgesætninger ('så', ty. *sodass*)
 - *det rint un weit, dat 'n nich úutlauk kan*
'det regner og blæser **så** man ikke kan se ud'
- Hensigtssætninger ('så', ty. *damit*)
 - *yaa spílleten dat yam de tiid wéggiing*
'de spillede **så** tiden ville gå for dem'
- Årsagssætninger ('fordi')
- 'Indre' *dat* i komplekse konjunktioner
 - *húufel jil dat hii hää*
'hvor mange penge **at** han har'

Complementizer-afhængig betydning af *quídder* 'sige'

- (8) *daa quaa yar foo_er, [dat yaa sult eerst weg un sult*
så siger.3SG deres far at de skal.PL først væk og skal.PL
wit farthiío_en]
noget tjene.INF
'Så **siger** deres far **at** de først skal ud og tjene noget.'
- (9) *nu qua diu mam jen him, [wut hi him nich*
nu siger.3SG DEF.F mor til ham om han ham ikke
scheemt]
skammer.3SG
'Nu **spørger** hans mor ham **om** han ikke skammer sig'

'Frie' *wut*-sætninger

- (10) *doot dait fínster ínsen ípiin*, [*wut djuu duuv hiir wail*
gør.IMP.PL DEF.N vindue lige åben om DEF.F due her vel
herdín kumt]
herind kommer.3SG
'Åbn lige vinduet (for at se) om duen mon kommer herind'

'Frie' *wut*-sætninger

- (11) *yaa wult weg un wult naa hírii kantóor too*, [*wut yaa*
de vil.PL væk og vil.PL til hendes kontor til om de
daa breíver nich fiin kant]
DEF.PL breve ikke finde.INF kan.PL
'De vil af sted hen til hendes kontor (og se) om de ikke kan
finde brevene'

Tak for opmærksomheden!

© Andreas Trepte, www.avi-fauna.info

Kommentarer og spørgsmål er altid velkomne:
s.gregersen@isfas.uni-kiel.de

Litteratur I

Bentzen, Kristine. 2014. Embedded Verb Second (V2). *Nordic Atlas of Language Structures Journal* 1. 211–224. [10.5617/nals.5389](https://doi.org/10.5617/nals.5389).

Bosse, Temmo. 2012. Wangeroogische i-Verben: Betrachtungen zum Verbsystem des ausgestorbenen ostfriesischen Dialekts der Insel Wangerooge. *Us Wurk* 61. 125–141.

Bosse, Temmo. 2021. *Das nord- und ostfriesische Wenkermaterial: Hintergründe, Validität und Erkenntniswert*. (Deutsche Dialektgeographie 128). Hildesheim: Olms.

Caplan, Spencer & Kajsa Djärv. 2019. What usage can tell us about grammar: Embedded verb second in Scandinavian. *Glossa* 4(1). 101.

Christensen, Marie Herget, Tanya Karoli Christensen & Torben Juel Jensen. 2020. Foregrounding of subordinate clauses by word order: Psycholinguistic evidence of the function of V>Adv (V2) word order in Danish. *Linguistics* 58(1). 245–273.

Correspondenzen. 1892. *Jeversches Wochenblatt* 102(46). 2–3.

Litteratur II

de Haan, Germen J. 2001. More is going on upstairs than downstairs: Embedded root phenomena in West Frisian. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 4(1). 3–38.

Ehrentraut, H. G. 1849. Mittheilungen aus der Sprache der Wangeroger. *Friesisches Archiv* 1. 3–109, 338–416.

Ehrentraut, H. G. 1854. Mittheilungen aus der Sprache der Wangeroger. *Friesisches Archiv* 2. 1–84.

Ehrentraut, H. G. 1996. "Mittheilungen aus der Sprache der Wangeroger": *De neilittenskip fan H.G. Ehrentraut oangeande it Eastfryske dialekt fan it eilân Wangereach út it argyf fan it Mariengymnasium yn Jever*. Arjen P. Versloot (red.). Ljouwert/Leeuwarden – Aurich: Fryske Akademy – Ostfriesische Landschaft.

Heycock, Caroline. 2017. Embedded Root Phenomena. I Martin Everaert & Henk C. van Riemsdijk (red.), *The Wiley Blackwell Companion to Syntax*, 2. udg., bd. 1, 174–209. Ljouwert/Leeuwarden: Wiley.

Hoekstra, Jarich. 1998. R-ynfoeging yn it Wangereagersk. *Us Wurk* 47. 25–48.

Litteratur III

- **Hoekstra, Jarich. 2008.** Suppleesje by tiidwurden yn it Eastfrysk: Sealtersk *sjo - saach - blouked*, Wangereagersk *sjoo - blauket - blauket* ('sjen'). *Us Wurk* 57. 120–140.
- **Hooper, Joan B. & Sandra A. Thompson. 1973.** On the applicability of root transformations. *Linguistic Inquiry* 4(4). 465–497.
<https://www.jstor.org/stable/4177789>.
- **Jensen, Torben Juel & Tanya Karoli Christensen. 2013.** Promoting the demoted: The distribution and semantics of “main clause word order” in spoken Danish complement clauses. *Lingua* 137. 38–58.
- **Julien, Marit. 2007.** Embedded V2 in Norwegian and Swedish. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 80. 103–161.
- **Julien, Marit. 2009.** Embedded clauses with main clause word order in Mainland Scandinavian. <https://ling.auf.net/lingbuzz/000475>. Upubliceret manuskript.
- **Littmann, Enno. 1922.** *Friesische Erzählungen aus Alt-Wangerooog: Letzte Klänge einer verschollenen Sprache*. Oldenburg: Littmann.

Litteratur IV

Löfstedt, Ernst. 1932. Zur Lautgeschichte der Mundart von Wangeroog. I *Zwei Beiträge zur friesischen Sprachgeschichte* (Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Avd. 1. 28, no. 2), 3–33. Lund: Littmann.

Nielsen, Hans Frede & Niels-Erik Larsen. 2009. *Frisisk*. I *Den Store Danske*. <https://denstoredanske.lex.dk/frisisk>. (13. oktober 2022).

Noonan, Michael. 2007. Complementation. I Timothy Shopen (red.), *Language typology and syntactic description*, 2. udg., bd. 2, 52–150. Cambridge: Cambridge University Press.

Pedersen, Inge Lise. 1996. ”Der kan jo være nogen der kan itte tåle det”: Om hovedsætningsordstilling i bisætninger i danske dialekter. I Bent Jul Nielsen & Inge Lise Pedersen (red.), *Studier i talesprogsvariation og sprogkontakt: Til Inger Ejsskjær på halvfjerdsårsdagen den 20. maj 1996* (UJDS 537), 242–251. Copenhagen: Reitzel.

Siebs, Theodor. 1901. Geschichte der friesischen Sprache. I Hermann Paul (red.), *Grundriss der germanischen Philologie*, 2. udg., bd. 1, 1152–1464. Strassburg: Trübner.

Litteratur V

Siebs, Theodor. 1923. Vom aussterbenden Friesisch der Insel Wangeroog. *Zeitschrift für deutsche Mundarten* 18. 237–253.
<https://www.jstor.org/stable/40498287>.

Stiles, Patrick V. 2008. A note on the development of Old Wangeroogic *e and *o in open syllables. *Us Wurk* 57. 176–194.

Versloot, Arjen. 1996a. Einleitung. I Arjen P. Versloot (red.), *”Mittheilungen aus der Sprache der Wangeroger”: De neilittenskip fan H.G. Ehrentraut oangeande it Eastfryske dialekt fan it eilân Wangereach út it argyf fan it Mariengymnasium yn Jever*, li–xcv. Ljouwert/Leeuwarden – Aurich: Fryske Akademy – Ostfriesische Landschaft.

Versloot, Arjen. 1996b. Konsonantengeminaten in der Sprache der Wangerooger: Eine Einmaligkeit unter den westgermanischen Sprachen. *NOWELE: North-Western European Language Evolution* 28–29. 241–250.

Versloot, Arjen. 2001. Das Wangeroogische. I Horst Haider Munske (red.), *Handbuch des Friesischen*, 423–429. Tübingen: Niemeyer.

Versloot, Arjen. 2002. Die wangeroogischen Diminutivendungen -uuk und -iik. *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 56(1). 223–231.

Litteratur VI

Vikner, Sten. 1995. *Verb movement and expletive subjects in the Germanic languages*. New York: Oxford University Press.

Walkden, George & Hannah Booth. 2020. Reassessing the historical evidence for embedded Verb Second. I Rebecca Woods & Sam Wolfe (red.), *Rethinking Verb Second*, 536–554. Oxford: Oxford University Press.